

ÖREBRO-KAROLINAREN

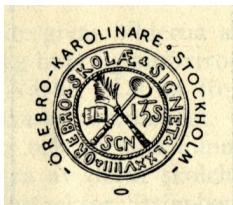

Nr 44 – 1984

ÖREBRO-KAROLINAREN

ÖREBRO-KAROLINAREN

Redaktör: PER TEGNER

Utgiven av

Sällskapet Örebro-Karolinare i Stockholm.

Nr 44 1984

REKTORSSKIFTE

Den 1 juli i år avgår *Carl Olof Bergström* som Karolinska skolans rektor. Till hans efterträdare har förordnats skolans studierektor Pereric Boström.

Rubriken "Rektorsskifte" förekommer inte ofta i vår årsskrift. Det är 22 år sedan sist. Så lång tid har gått sedan Carl Olof Bergström tillträdde tjänsten som rektor vid Karolinska skolan — han efterträdde då Urban Ursing.

Vad Carl Olof Bergström betytt för Karolinska skolan må andra mer initierade vittna om. Att han under sin långa ämbets tid utträtt mycket av största värde för skolan och dess elever, det har emellertid även en från Örebro för länge sedan utflyttad karolinare uppfattat.

Under alla sina rektorsår har Carl Olof Bergström gjort Sällskapet Örebro-Karolinare i Stockholm ovärderliga tjänster. Han har under dessa 22 år i varje nummer av sällskapets årsskrift bidragit med en kort redogörelse för verksamheten i skolan under senast förflutna läsår: nyheter om lärare och elever, om skolans lokaler och mycket annat. Det är i viss mån en fortsättning på de tidigare utgivna tryckta årsredogörelserna — men utan de meddelanden av olika slag som tyngde dessa officiella publikationer. Den stora förvandling skolan genomgått under senare år har man också kunnat få en bild av i dessa årskrönikor. — Men icke blott genom det årliga kapitlet "Från vår skola" har Carl Olof Bergström berikat Örebro-Karolinarens innehåll. Han har också under årens lopp lämnat många andra värdefulla bidrag. Exempel finns i detta nummer.

I och med att eleverna vid Karolinska skolans grafiska utbildning från 1974 började svara för tryckningen av årsskriften har Carl Olof Bergström varit redaktören till stor hjälp bl. a. genom att han förmedlat kontakten med de unga sätterna och tryckarna och i sista hand vakat Över att arbetet blivit utfört på bästa sätt.

På förslag av en av skolans lärare i grafisk teknik, Rolf Lundin, har

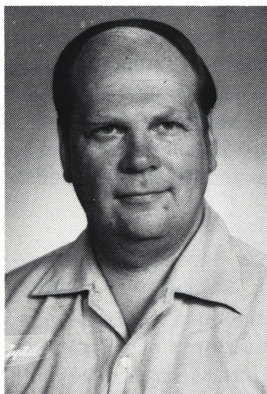
skolans sigill på omslaget till detta häfte utförts i guldtryck, detta som en speciell hyllning till den avgående rektorn. Ja, vad kan vara lämpligare? Från 1927, då han började i Karolinska skolans första klass, till 1984, då han lämnar skolan som pensionerad rektor, kan Carl Olof Bergström — blott med några få års avbrott — sägas ha levt och verkat under detta tecken, Karolinska skolans sigill. (En notis inom parentes: Den rektor Sigfridus Canuti Nericius, som fått sina initialer förevigade i det gamla sigillet, avgick från sin tjänst 1584 d.v.s. för jämnt 400 år sedan!)

Samtidigt som jag nu vill tacka Carl Olof Bergström för mångårigt och gott samarbete får jag framföra den förhoppningen att också i fortsättningen många bidrag till årsskriften skall lämnas av denne trogne medarbetare.

Pereric Boström, som är född i Örebro 1927, har precis som företrädaren tillhört Karolinska skolan både som elev och som lärare. Han skrevs in i skolan 1938, blev student där 1946, extra adjunkt 1956 och ordinarie adjunkt 1960. 1966 blev han innehavare av en vid Karolinska skolan nyinrättad tjänst som studierektor för gymnasiet och fackskolan. Han är fil. mag. och har svenska och engelska som huvudämnen.

Pereric Boström har lovat att liksom företrädaren lämna årskrönikor till Örebro-Karolina-ren.

Per Tegner

Pereric Boström

Redaktörens rader

”Vi satt på hårda träbänkar i två dagar och förhandlade”. Så står det i en rapport från det möte härom året som ledde till bildandet av Miljöpartiet (om nu någon minns detta), vilket här omtalas endast därför att de omnämnda bänkarna var bänkarna i Karolinska skolans aula. Inte bara flera generationer karolinare har nött dessa obekväma sittplatser, utan också många ”utomstående”. Den gamla samlingsalen — av många mest känd under namnet ”bönsalen” — har kommit till användning vid många olika tillfällen under årens lopp (från 1856 och framåt).

Då universitetslektor *Anna Larsson* nyligen vid en sammankomst med vårt karolinarsällskap i Stockholm kåserade om närkesmålet, erinrade hon om att det var i den gamla skolaulan ”Föreningen för Nerikes folkspråk och fornminnen” stiftades — året var 1856.

Och Hjalmar Bergman Samfundet! Det var ”naturligtvis” i samma aula detta samfund bildades — det skedde 1958, på 75-årsdagen av författarens födelse. (I samma sal hade ju författaren som skolpojke deltagit i morgonbönerna, men där hade han också vid 20 års ålder hållit fem föreläsningar i estetik!) Den 19 september 1983, då det var 100 år sedan författaren föddes, stod samfundets ordförande professor *Örjan Lindberger* i samma aula och berättade för dagens karolinare och några inbjudna personer om Hjalmar Bergman. — Örjan Lindberger har välvilligt ställt talet till vårt förfogande och det återges längre fram i detta nummer.

Då, i september 1983, framträdde den gamla samlingsalen i nytt och vackrare skick och utrustad med mjuka, bekväma stolar, vilket en f.d. lärjunge av gammal årgång härmed kan intyga! — Om den renoverade aulan skriver i detta nummer *Carl Olof Bergström*.

Carl Olof Bergström skall här omnämnas en gång till, ett hedersomnämmande! Kultur-nämnden i Örebro beslöt tilldela honom 1983 års stora stipendium ”Till Hjalmar Bergmans minne”. Utdelandet av detta kulturpris ägde rum på Örebro Teater den 19 september, den där speciella Bergmandagen, innan ridån gick upp för premiären på en pjäs om Hjalmar Bergmans liv. Örebro-Karolinaren saluterar en väl meriterad pristagare!

Kanske tycker någon att det talats och skrivits mer än nog om Hjalmar Bergman den senaste tiden, men det tycker inte redaktören för denna

årsskrift — han framhärdat — och det tycker säkerligen inte heller *Erik Hjalmar Linder*, trots att han 1983 gav ut ”Se fantasten”, som är den tredje och avslutande delen av hans stora biografi över Bergman. Detta omfattande verk, resultatet av många års forskning, kommer förvisso alltid att utgöra en viktig källa till förståelsen av ett märkligt författarskap och ett ovanligt levnadsöde.

1924 - 1984. I år är det 60 år sedan Sällskapet Örebro-Karolinare i Stockholm bildades. Det var den 15 maj 1924 som ett 70-tal herrar samlades på hotell Kronprinsen och med f. landshövdingen Johan Widén som ordförande beslöt bilda detta sällskap av forna elever vid Karolinska läroverket, ”den gamla bildningshärden i Örebro”. Två gånger om året skulle man hålla sammanträde och samlas till ”sällskaplig samvaro för stärkande av känslan av samhörighet” etc. Så blev det sagt och så har också skett under alla dessa år.

Sällskapets äldre historia har tecknats utförligt i tidigare årsskrifter, både 1944 och 1949, och något mindre utförligt i häftena för åren 1964 och 1974. Tillsammans ger dessa krönikor en ganska god bild av sällskapets öden under dess första halvsekel. Efter det nu förflutna sjätte decenniet må här blott några korta notiser tillfogas.

Det var under många år regel att vid varje sammankomst ett föredrag hölls, naturligtvis i något ämne av särskilt intresse för medlemmarna. På senare tid har sammanträdena ofta arrangerats såsom besök på någon plats eller i någon byggnad av särskilt karolinarintresse eller på annan plats sevärd i största allmänhet. Örebro har givetvis varit målet för några färder — senast 1977 med besök på Örebro slott och den gamla, just återinvigda teatern (där ”Hans nåds testamente” gavs). Utfärder till Sigtuna, Uppsala, Julita och Svindersvik kan också nämnas. Till Gustavsberg for sällskapet en vårdag med båt och intog lunch ombord. Stockholms slott, Riddarhuset, Börshuset m.fl. märkliga byggnader har medlemmarna också besökt och beskådat. Till sammankomsterna kallas numera oftast även medlemmarnas fruar (resp. deras män: sällskapet är öppet också för kvinnliga medlemmar sedan Karolinska blev en skola för både pojkar och flickor).

Medlemsantalet har hållit sig en bit över 200. Sällskapets möten har samlat mellan 40 och 110 deltagare.

44 nummer av Örebro-Karolinaren har utkommit — det var först 1942 som en årlig publikation började utges. Närmare 1.500 sidor läsning har medlemmarna härigenom erbjudits, och detta gäller sedan ett antal år

också medlemmarna i karolinarsällskapet i Örebro. Ett 20-årsregister och två 10-årsregister har sammanställts (det senaste, omfattande åren 1971 - 1980, medföljde årsskriften nr 43).

Alltsedan 1974 är det elever vid Karolinska skolans grafiska utbildning som trycker årsskriften. Tänk ändå vad de kan, dagens skolungdomar! Och de gör ett mycket gott arbete.

Redaktör för årsskriften är alltsedan 1964 den som alltjämt hoppas att läsarna verkligen uppskattar de många värdefulla bidrag som under årens lopp — utan ersättning — kunnat införas i dessa häften, artiklar av en rad utmärkta skribenter. Den som sålunda uppskattar de goda sidorna i de här årsskrifterna, kanske lättare kan ha överseende med de brister han finner och som naturligtvis finns.

PT

HJALMAR BERGMAN

En liten minnesteckning, framförd i Karolinska skolan
på hundraårsdagen av hans födelse.

Av Örjan Lindberger

Som ni säkert vet allesammans gick Hjalmar Bergman en gång i den här skolan.

Han var duktig i läsåmnena och dålig i gymnastik. Som barn var han helt enkelt en liten tjockis. Dessutom hade han svaga händer, inte bara som barn utan livet igenom. Därför var gymnastiklektionerna en plåga och en skam för honom. Detta har hans forna skolkamrater vittnat om. Däremot har de inte berättat om hur de själva betedde sig. Men det är nog mycket troligt att det fanns somliga som retade Hjalmar för hans klumpighet.

Långt senare beskrev han sin situation så här — det är i ett brev till hans hustru Stina:

”Och vad var jag så i verkligheten? En liten otymplig unge, onaturligt fet, klumpig. Stort folk skrattade åt mig, barn förföljde mig. Kan du veta hur många förödmjukelser jag svalde under de första 10 åren? Mitt hjärta hade ingen sköld. En blick och ett skratt trängde rakt in i sprittande kött.

Då måste jag lära min konst: att parera. Parera, parera, parera. Inte möta en människa, liten eller stor utan att tänka på försvar”.

Det som Hjalmar Bergman lärde sig i sin barndom kom så småningom till användning i hans författarskap. Han blev en mästare i att studera hur människor bygger upp försvarsmekanismer, döljande attityder och skyddande illusioner. Detta gör de därför att de i grunden är svaga eller ömtåliga. Det kanske förnämsta exemplet på detta är Herr von Hancken. Redan namnet säger en hel del; von-et antyder det fina, som han vill vara — en av hans pretentioner är att egentligen vara greve och inte bara knapadel. Hancken ger associationer till trashank, och en sådans like var han i verkligheten. Detta erkänner han till sist. Han lägger ner sin inbillade grevekrona. Och varför får han göra det? Framför allt för att det hos Hjalmar Bergman fanns ett starkt moraliskt krav på att

människan skall vara sann. Den som parerar och parerar riskerar att växa fast i sin rustning, att bli ett med den och förlora sitt sanna jag. Mycket i Hjalmar Bergmans diktning handlar om detta.

Men för att ännu en gång kasta en blick på Hjalmar Bergmans skoltid, så kom han aldrig att avlägga sin studentexamen här i denna skola. Och det har sin särskilda förklaring. I slutet av maj 1899 — alltså innan skolterminen var avslutad — bestämde sig Hjalmar Bergmans far för att resa till Ems i Tyskland och dricka brunn och att ta sin son med sig på resan. Fadern, bankkamrern Claes Bergman, var en mycket viljekraftig och maktfullkomlig man, och rektor fick ge med sig. Men den som inte gav med sig var adjunkten i tyska. Han gav Hjalmar underbetyg, därför att han hade varit frånvarande från de sista lektionerna. Då blev Claes Bergman rasande. Han tog Hjalmar ur läroverket, lät honom läsa de återstående två gymnasieårens kurser enskilt på ett år och anmälde honom till studentexamen som privatist i Västerås. Där avlade Hjalmar sin examen ett år före sina kamrater. När han så kom hem till Örebro fördes han i blomsterprydd öppen landå från stationen med den vita mössan på huvudet, så att alla skulle se att nu var kamrer Bergmans son student.

Det här har också satt sina spår i Hjalmar Bergmans diktning. Som ni säkert vet tilldrar sig Markurells i Wadköping på dagen för studentexamen. Och en viktig beståndsdel i handlingen är att herr Markurell vill säkerställa sin sons studentexamen. Han tillgriper alla medel: att utlova en donation till skolan till minne av Johans med heder avlagda examen och att duka upp en magnifik lunch i kollegierummet åt censorerna för att få dem på gott humör. Markurells okonventionella handlingskraft påminner i hög grad om den som Claes Bergman kunde ådagalägga. Därmed är inte sagt att Markurell är ett porträtt av Hjalmar Bergmans far. Åtskilliga drag kommer från en känd företagare i staden, inflyttad dit liksom Markurell — detta har Erik Hjalmar Linder påvisat. Men den måttlösa faderskärlek och fadersstolthet som utmärker herr Markurell, den hade Hjalmar Bergman upplevt på nära håll. Den var både ett stöd som han behövde och ett tryck som han gjorde uppror mot. Det finns i Hjalmar Bergmans diktade värld inte bara ömtåliga och svaga människor, det finns också kraftmänniskor, maktmänniskor, och deras ursprungliga modell är nog hans far. De är skildrade med både beundran och kritik. Herr Markurell når visserligen sitt mål: Johan får sin examen, men samtidigt krossas herr Markurells övermod. Han får veta vad skvallret i stan sedan länge vet, att Johan, föremålet för hans fadersstolthet, inte är hans son.

På tal om stan innan jag går vidare: Wadköping är inte bara Örebro.

Det finns drag också från Västerås, stiftsstad, där Hjalmar Bergman ju vistades ett tag, innan han avlade sin studentexamen. Men framför

allt är Wadköping den typiska småstaden, där alla känner alla och alla vet eller tror sig veta det mesta om alla andra. Wadköping är på ett sätt — och ett viktigt sätt — en litterär bakgrundskonstruktion, som Hjalmar Bergman behövde för att sätta i scen sina avslöjanden av människor.

Jag vill gärna säga lite mer om de starka människorna hos Hjalmar Bergman. Påfallande många av dem är kvinnor. Hjalmar Bergmans mor var så vitt man vet inte lika dominerande som hans far, men hon var givetvis en del av den föräldraauktoritet, som han upplevde bl.a. som ett tryck. Och sedan hör det med i bilden att Hjalmar Bergman vid unga år blev gift med en stark kvinna. Stina Bergman var en stark människa, och bland det som Erik Hjalmar Linder påvisat i sin stora biografi över diktaren finner man också att Hjalmar Bergman småningom reagerade mot hustruns auktoritet på ett sätt som liknade hans revolt mot föräldraauktoriteten. Hur som helst så är en rad av de mest minnesvärda gestalterna i Hjalmar Bergmans diktning starka kvinnor, från Maria, Jesu moder i hans förstlingsverk, över Mor i Sutre och fram till Farmor i Farmor och Vår Herre och Chefen Fru Ingeborg. Jag skulle gärna vilja dröja ett ögonblick vid Mor i Sutre. Den romanen är kanske mindre känd och läst än exempelvis Farmor och Vår Herre, men den hör enligt min mening till hans bästa verk. Den är en moderskärlekens tragedi. Gästgivar-mor i Sutre är en både klok och god människa, och hennes moderskärlek omfattar inte bara hennes egna barn utan allt som är svagt och värnlöst. Men ändå blir hon vållande till älsklingssonen Daniels död. Detta förebådas redan i prologen, när moran sitter och läser postillan: ”Så säger ock Salomo: Den sig uppå sitt hjerta förlåter, han är en dåre”. Mor i Sutre förlitar sig på sitt goda hjärta, och så går det illa. Boken innehåller f.ö. också ett par av Hjalmar Bergmans märkligaste gestalter: gårdfarihandlaren Träskan och den lille pojken Basilius, oäktingen.

Det finns många fina barnporträtt i Hjalmar Bergmans verk. De är tecknade med stor varsamhet. Hans känsla för barn och inlevelse i barn kan ha hängt samman med att han även som vuxen hade något barnsligt och outvecklat i sin fysik och sin personlighet. Det finns, särskilt i hans tidigare diktning, ett genomgående drag av besvikelse över att världen, de vuxna människornas värld, innehåller så mycket av tarvlighet och gemenhet. Han var tydligen mycket skyddad — man skulle i dag kanske säga överbeskyddad — i sin tidiga barndom. Konfrontationen med vuxenvärlden tycks ha blivit en chock. Det finns också någonstans i grunden ett etiskt-religiöst ideal, som han anlägger på vad han ser omkring sig. ”Min käraste gestalt i dikt och historia har varit, är och skall blifva Jesus af Nazaret”, skrev han i ett brev i tjugoårsåldern. Lite förenklat kan man kanske säga, att han hade ett krav på att människorna skulle

vara goda, men fann att de inte alls eller bara mycket delvis var det. Litteraturkritikerna tyckte vanligen att han skildrade alltför ruskiga människor. När Ellen Key hade riktat just den anmärkningen mot hans Komedier i Bergslagen svarade han:

” Jag tror att i Betlehem för nittonhundrafemton år sedan vid jultiden levde en stackars judisk man — kanske i min ålder — som gråtit sig blind av längtan att få se det skimrande Messias-barnet. Tror ni inte? Blind, ser ni, blind — det är nyckeln. Och ur mitt mörker emanerar i en oemotståndlig, oemotståndlig ström dessa ”svartkonst”-gestalter, som Ni funnit obehagliga”. Och när Fredrik Böök skrivit sitt mycket avståndstagande porträtt av honom ungefär tio år senare, opponerade han sig hövligt men bestämt. ”Överhuvud har Ni orätt då Ni i mig ser en cyniker och en l'art pour l'art-herre. Ingenting är mig mera olik. Vad är jag annat än en parvel som springer omkring med sitt hjärta mellan händerna och söker gömma det än här än där?”

Som Hjalmar Bergman här säger var han ingen anhängare av l'art pour l'art, ingen dyrkare av konsten för dess egen skull. Hans författarskap är en genomgående strävan att komma underfund med meningen i den mänskliga tillvaron, att nå en insikt som kan ge underlag för etiskt handlande.

Fullt på det klara med detta var han väl inte när han började sin bana. Diktandet, utnyttjandet av hans ovanliga fantasibegåvning var till att börja med ett slags maktutövning. Det fanns alldeles säkert ett stycke maktmänniska också i Hjalmar Bergman, men den sidan hos sig själv kunde han inte förverkliga i samma former som fadern. När han var 21 år skrev han dessa rader om vad han sysslade med: ”Under den djupaste tystnad styr jag med stor vishet det största af riket. Ett rike, som jag upptäckt, jag vet ej när. Ett rike där min vilja sker. Endast min.” Han hade alltså från begynnelsen en känsla av att han var absolut suverän i fantasiens rike.

Men efter hand disciplinerade han sin fabuleringsförmåga till ett instrument för att undersöka människornas existensvillkor. Och han tyckte sig finna att de var mer onda än goda. Det är svårt att leva och verka utan att tillfoga ändra människor ont. Vad man kan göra är att på grundval av denna insikt avstå. Avstå från ärelystnad, prestige, kärlek och familjeliv, social position. Han förklarade för sin forne lärare, filosofiprofessorn Hans Larsson, att han hade gestaltat sådana avstående i Markurells, i Herr von Hancken och i Farmor och Vår Herre. Han kallade också detta för besinning. Markurell, herr von Hancken och Farmor kommer alla på olika vis till besinning

I förlängningen av resonemanget om att avstå ligger tanken på att över huvud avstå från att leva. En sådan tanke växte fram hos Hjalmar

Bergman fr.o.m. början av 1920-talet. Det var inte fråga om aktivt självmord. Hjalmar Bergman menade, att när en människa blivit övertygad om att hon är färdig att dö, ja, då kommer också döden utan insats från hennes egen sida. Berättelsen om Herr Markurells död, som han skrev några år efter romanen, handlar om detta.

Och de sista åren av hans eget liv handlade väl också om detta. Han måste ha varit på det klara med att om han inte ändrade sina alkoholvanor skulle de lägga honom i graven. Hans hälsa blev undan för undan sämre. Men han levde så länge han orkade dikta. Den sista romanen som han skrev var Clownen Jac, och i den gestaltade han ytterligare ett avstående, från diktningen. Clownen vägrar att fortsätta med att underhålla. Han har förbrukat sitt känslökaptal. Utan äkta känslor kan han inte längre skapa något.

Ett par månader efter det att Hjalmar Bergman hade fullbordat Clownen Jac avled han.

Clownen Jac som hade förmågan att förvandla skräck till komik härstammade ytterst från den feta och klumpiga pojke som folk skrattade åt. Hjalmar Bergman var från början handikappad. Med tiden visade det sig också, att han var sexuellt avvikande. Både av dessa skäl och på grund av sin ovanliga begåvning var han utanför det vanliga, vid sidan om det vanliga. Detta att han var en utanförstående gjorde honom skarpsynt. Det gjorde honom — för ett dyrt pris — till en enastående människokännare. Och — det bör man understryka — en djupt förstående människokännare. Det finns ingen elakhet i de porträtt som han har tecknat, fastän hans metod enligt vad han själv sade var karikatyrens. Han var en för egen del ofta olycklig människa, men trots detta generös. Det samlade intrycket av hans stora livsverk är inte att det präglas av bitterhet över det egna ödet, utan just av en mycket ovanlig blandning av klarsyn och generositet.

URBAN URSING

Till minne

Urban Ursing, Karolinska läroverkets rektor 1942-1962, avled den 25 augusti 1983. Han var född 1895 i Kalmar. Efter studentexamen 1915 bedrev han akademiska studier i Lund och blev fil. dr 1932 på en avhandling i grekiska språket. Han hade lärarförordnanden vid flera skolor och innehade från 1931 lektorstjänst vid läroverket i Landskrona. 1935-1942 var han rektor vid läroverket i Luleå och blev sistnämnda år rektor för — som det då alltjämt hette — Karolinska högre allmänna läroverket i Örebro. Han avgick med pension 1962.

Karolinare av både yngre och äldre årgångar har en särskild anledning att minnas Urban Ursing: det var han som tog initiativet till de allmänna studentdagar eller karolinardagar som med början 1946 anordnades ett flertal gånger. Det var festliga och trevliga dagar, då karolinare möttes i sin gamla skola. — Ursing var också initiativtagare till sällskapet Karolinare i Örebro, bildat 1954.

Hos sällskapet Örebro-Karolinare i Stockholm medverkade Urban Ursing som föredragshållare vid ett par sammankomster. Han berättade bland annat om en rektors ”vedermödor och vederkvickelser”. Att Ursing hade funnit vederkvickelserna klart dominerande var inte att ta miste på. Han talade varmt om ”njutningen i att få leva bland unga människor, att få vara med om att forma alla dessa, som sträcker sig mot en oviss framtid”.

För årsskriften Örebro-Karolinaren hyste Urban Ursing ett livligt intresse, och han lämnade själv värdefulla bidrag till några årgångar. Som redaktör hade jag glädjen att under årens lopp få flera bevis på Urban Ursings uppskattning av årsskriften — sista gången i brev ett knappt halvår före den gamle rektorns bortgång.

Urban Ursing var hedersledamot i båda karolinarsällskapen.

Per Tegner

URBAN URSING

+1886 -1963
SEKTOR 1942-1963

URBAN URSING
Målning av Carl Gunne i Karolinska skolans aula
Foto: Håkan Bengtsson Gtm 2

Jan Mårtenson, som var elev i Karolinska skolan under Urban Ursings rektorstid, har för Örebro-Karolinaren tecknat några minnesord om sin rektor, och skolans nuvarande rektor Carl Olof Bergström har i en följande artikel skildrat Ursings rektorsgärning i ett större sammanhang.

Urban Ursing är borta. För mig representerar han det bästa i den ”gamla” skolan, den som också ibland litet föraktfullt kallas lärdomsskolan.

Men vad är skolans uppgift om inte att förmedla just lärdom och kunskap, att förbereda eleverna för livet som väntar, en värld styrd av realiteter och inte av önsketänkande. Som en romersk centurion satt han på estraden i aulan och såg ut över morgontrötta skolpojkar, flankerad av två magnifika kungaporträtt, medan någon kristendomslektor höll morgonbön. Ofta talade han sedan, klart och koncist som vid en militär ordergivning. Det var ingen tvekan om vem som förde befälet på karolinska läroverket. Ordning, reda, krav och fast befälsföring. Och det accepterades. Ingen ifrågasatte att rökning var förbjudet, att uppgifter skulle utföras och läxor kunnas. Skolk förekom knappast liksom heller inte alkohol. Men det var inte disciplin som självändamål utan som grund för en arbetsmoral. Något välmenande »tyckande» eller någon ”flumpedagogik” låg inte för Urban Ursing. Han förde befälet, han hade ansvaret. Och han tog det. Men centurionframtoningen var ytlig. Han hade humor och värme och hans skola och hans pojkar var inte ett nio till fem-arbete. Det var hans livsinnehåll. Och för hans förtjänster som skoladministratör får vi inte glömma hans insatser som pedagog.

Ibland undervisade han oss i bl.a. latin när ordinarie lärare hade mässfall. Och där andra hade lyckats göra ett dött språk ännu dödare hade han förmågan att få det att leva, ge det mening och innehåll och sätta in det i ett sammanhang.

En framstående skolman är borta, en humanist i ordets riktiga bemärkelse finns inte mer bland oss men Urban Ursings gamla elever minns honom, inte bara med respekt och högaktning utan också med tacksamhet.

Jan Mårtenson

Tre rektorer

Karolinska läroverkets fana, med guldörnen på vit botten, mötte jag första gången något år innan jag började skolan. Ena dagen såg jag den framför en skara av sjungande pojkar i studentmössor, och kort efteråt florumhängd i spetsen för ett sorgetåg. Det har inte varit svårt att ta reda på vilka händelser jag kommit att snudda vid: studentexamen 1924 och rektor Melanders begravning. När abiturienterna samlades den sista examensdagen var skolans flagga hissad på halv stång: Klas Melander, pensionerad sedan sex år, hade dött. Hans tre närmaste efterträdare fick jag se i ämbetsutövning. När de nu alla är borta, har det blivit dags att sammanfatta minnena och söka fånga deras särprägel.

Josef Lind som 1918 efterträdde Klas Melander, var konstnären av de tre. Samtidigt som han var undervisare och skolledare, var han en framstående musiker, orgelvirtuos samt kör- och orkesterledare. "Assoc. M.A." stod det efter hans långa namn i katalogen och de enträget nyfikne tog reda på att det varken var en examen eller en orden utan en hederstitel utdelad av Musikaliska akademien. På 30-talet skulle han ge ut en egen koralbok till den svenska psalmboken. Också den som 1927 intogs i första klassen av den skola han ledde, kunde märka att han hade egenskaper som brukar hänföras till en konstnärlig läggning. Han var en känslomänniska, snar till vrede och till välvilja. Och han älskade att ge en inramning av högtid och glans åt läsårets stora händelser. Det var lätt att dra på munnen åt vad man uppfattade som stora åthävor, men man aktade sig för att göra något som han ogillade. Som dirigent hade han skolan i sin hand, tack vare sin glöd och viljestyrka, och de missljud som några medverkande kunde framkalla, dränktes i en rik och fyllig orkesterklang.

En bidragande orsak till att skolan blomstrade under Josef Linds ledning, var säkert att lektorn Tage Koraen tjänstgjorde som "rektors skrivbiträde" (vilket var det blygsamma namnet på det uppdrag som så småningom skulle utveckla sig till nutidens studierektorstjänster). Efter Josef Linds avgång med pension 1931 blev han också läroverkets rektor. Efter Dirigenten kom Direktören.

Ordvalet får inte missuppfattas. Att Tage Koraen var en driven administratör och en hängiven kommunalpolitiker med många uppdrag, hindrade inte att han hade breda kulturella intressen. Och bakom hans lite kärva och stela uppträdande dolde sig en varm känsla för de unga medmänniskor som var skolans elever. Men hans stora ledstjärna var förnuftet. Det som enligt förnuftets övervägande var onödigt, skulle läggas undan. Det förnuftet krävde, skulle genomföras. Rationellt var att lärarna skulle vara mera noga med att börja lektionerna i tid. Rationellt var att eleverna lät bli att skräpa ner skolgården med papper. Men det var inte rationellt att de skulle ställa upp sig efter invecklade föreskrifter för att gå till morgonbönen. Och det var inte rationellt att nyttja uppförandebetygen som ett medel att skrämra till lydnad och tukt.

I mångt och mycket föregrep Tage Koraens stillsamma rationaliseringar en senare utveckling inom skolan, men liksom senare goda uppslag stötte de på det hindret att människan inte är en så förnuftig varelse som de rationellt tänkande gärna vill tro. Vad som framför allt hindrade honom från att genomföra sina föresatser, var att han drabbades av sjukdom och rycktes bort 1941, det år då han fyllde 60. Den korta tid han var verksam som rektor har ibland uppfattats som en parentes i skolans historia, men det var ingen innehållslös parentes. Minnesmärket över den är Nybyggnaden vid Skolgatan, färdig 1937, med en stor kemisk institution och 10 andra undervisningsrum.

Urban Ursing som var skolans rektor under åren 1942-1962, hade varit elev vid Kalmar läroverk när det leddes av den unge Josef Lind som fick hedersnamnet Kvasten för sina kraftfulla insatser att städa undan allt som hämmade skolans utveckling. Men han var ingen skugga av sin läromästare. Den bästa bilden av honom kommer kanske fram om tanken går till gamla tiders bruksherrar. Efter Dirigenten och Direktören kom Disponenten.

Urban Ursing var en patriarkalisk ledare. Att verka för skolans bästa var för honom att fatta snabba beslut, och han förutsatte att de skulle uppfattas som riktiga. Men först och främst arbetade han på att göra skollivet rikare i stort som smått: genom Lucia-firande och studentdagar, genom klubbrum och fritidsgård för eleverna, genom högtidliga läsårsavslutningar och utsmyckning av byggnaderna. Gammaldags fostran var grunden, men det var också självfallet att nya uppslag av värde skulle tillvaratas. Med varm kärlek omfattade han de månghundraåriga traditionerna, men han tjänade dem inte minst genom att göra skolan livsduglig i den nya tid som bröt in.

När Josef Lind var rektor, gick jag på realskolan. Tage Koraen upplevde jag framför allt som gymnasist. Under största delen av Urban Ursings rektorat var jag lärare vid skolan. Jag har alltså från början sett dem ur helt olika synvinklar. Sen har jag som deras efterträdare fått

bättre förutsättningar att överblicka deras gärning och tänker på dem med en aktning som övergår i vänskap. Vänskap? Jag vet att Urban skulle ha tillåtit mig det ordet. Må Josef och Tage (får jag kalla Er så?) godkänna denna senkomna kollegialitet!

Carl Olof Bergström

Från bönsal till aula

Det märkligaste med Karolinska skolans huvudbyggnad är kanske att den är tillbyggd i inte mindre än fyra olika riktningar. Det gamla "lärohuset" som invigdes 1833, utvidgades 1899-1901 både åt öster och åt väster och i höjden, genom den nya våning som tillkom. Men den norra flygeln, som nu rymmer aula och bibliotek, hade uppförts, i två omgångar, flera årtionden tidigare. 1856 hade den stått färdig med två lärosalar på nedre botten och högtidssal ovanpå, och 1864 hade ytterligare två klassrum tillkommit, med motsvarande utökning av den övre salen som följd. För ritningarna till den slutgiltiga "bönsalen" svarade Fridolf Wijnbladh, Rådhusets och Stora Hotellets skapare. Det var också han som gav form åt den norra läroverksbyggnaden, än i dag kallad Sibirien, vilken också invigdes 1864. Den arkitektoniska grundtanken var att de nya byggnaderna skulle sluta sig så omärkligt som möjligt till den empirebyggnad som var skolans kärna. Men i interiörerna skulle den nya tidens landvinningar tillvaratas. Vid världsutställningen i London hade den nya gjutningstekniken utnyttjats i det praktfulla Crystal Palace, och det föredömet spåras i aulan och det biologiska museet, båda inrymmande gallerier vilande på jämpelare, tillverkade på Atterlings mekaniska verkstad i Örebro. Att märka är att alla pelare pryds av kapitäl efter antik förebild. Empirens klassicism hade alltså sista ordet att säga.

Sekelskiftets stora ombyggnad genomfördes enligt Magnus Dahlanders ritningar som innebar en övergång från empire till barockpastisch, sällsamt nog utan att huset miste alltför mycket av sin ursprungliga prägel.

Så snart den var genomförd, utarbetade samme arkitekt ett förslag till utbyggnad av Karolinska läroverksbyggnadens norra flygel, daterat den 16 januari 1901. Det innebar en halvcirkelformad utbyggnad åt norr, vilken i markplanet skulle inrymma en ny föreläsningssal. Och så skulle både exteriören och interiören smyckas med ornament i frodig barock.

Förslaget kom aldrig att genomföras, som väl var. Visserligen syftade det till att ge den norra flygeln samma stilprägel som byggnaden i övrigt, men den barockglädje som här hade gripit den snillrike Dahlander, var nog av det ystraste slaget. Å andra sidan blev den lösning som valdes inte helt lycklig. Bönsalens stora norrfönster sattes igen, och de nästan

Läröverkskollegiet i samlingsalen 1922

omärkliga spåren efter dem är det enda som ger omväxling åt ytterväggen som inte ens har låtit sig upplivas av vildvinsrankor. Men själva salen har kvar de väsentliga dragen av sitt utseende, i huvudsak stramt och strängt men med ett rörande försök till överdåd i läktarens kolonnader mellan kungaporträtt och den ärevördiga Setterquist-orgeln.

Ännu strängare såg salen ut under 1900-talets förra hälft. Med elektricitetens intåg följde armaturer i jugendstil, med lampskärmar som blomkalkar hängande från stiliserade stjärkar. Men sittplatserna utgjordes av de grå, ryggstödslösa bänkar vilka i varje fall ingen glömmer som har suttit på dem under något tusental morgonböner. I ett avseende var de sittvänliga: de var av olika höjd, låga längst fram där 10-åringarna satt, och allt högre bort emot den bakgrund där 18-19 åringarna fick dväljas.

När det var salskrivning, flyttades bänkarna ihop och mellan dem ställdes hopfällbara pulpetter. Då Urban Ursing blev rektor, började han genast verka för att "aulan" som han ville kalla den gamla salen, skulle bättre motsvara de krav som hade börjat ställas på skollokalerna. Nya bänkar med ryggstöd och skrivplattor sattes in, och lysrörsarmaturer sörjde för tillfredsställande ljusstyrka. I den norra kortändan av salen utvidgades det gamla talarpodiet så att det blev tillräckligt för uppställande av skolkören och uppförande av teaterpjäser.

Aulan 1984

Foto: Håkan Bengtsson Gtm 2

Med enstaka ändringar av en gammal sal följer ofrånkomligt att helhetsintrycket blir rubbat. När det 1983 enligt fastighetsnämndens väl genomtänkta tidtabell blev dags för en genomgripande reparation av aulan, reste sig också kravet att en ny helhetsbild av den gamla interiören skulle skapas. Det var lätt att fastställa förutsättningarna:

- den ursprungliga stilprägel skulle så långt möjligt räddas kvar
- nya sittplatser med skrivskivor måste fogas in
- armaturerna måste bytas ut
- scenanordning för amatörteater måste tillkomma.

Det värsta var att kraven tycktes hopplöst motsägande. Men på fastighetskontorets initiativ fick skolan två utmärkta hjälpare från K-Konsult, arkitekten Jan Helgstrand och inredningsarkitekten Håkan Svensk. Alternativa förslag utarbetades, och så kom man fram till följande lösning:

- sittmöblernas färg väljs med så stor omsorg att de smälter in i omgivningen trots att de inte kan motsvara biedermeiertidens stilideal
- armatur i enkla geometriska former sätts upp i stället för de kristallkronor som inte kunde stå på önskelistan
- sentida tekniska påfund får i yttersta nödfall sticka av mot omgivningen.

Det sista medgivandet kan skapa något vemod. Visserligen är de nya högtalarna svåra att upptäcka, och visserligen är instrumentskåpen för ljud- och ljusreglering dolda av helt stil-
enliga formelement. Men ridåerna och strålkastarna till den nya teaterscenen framträder
mycket påfallande. Det hade kunnat undvikas endast genom ett väldigt operamaskineri
som givetvis aldrig kom på tal.

För övrigt har utfallet blivit så bra som man kunde hoppas på. De tygklädda "biografsto-
larna" med grön tygklädsel och skrivskivor av grön laminat ger det rätta färgintrycket, och
de s k Pia-lamporna stämmer väl överens med arkitekturen. Det väsentliga av det gamla
lever fortfarande vidare, samtidigt som nya tekniska hjälpmedel har gjort salen mer mång-
sidigt brukbar. Ett stort tack går till de två kommunala myndigheter som har möjliggjort
detta: fastighetsnämnden och skolstyrelsen!

Carl Olof Bergström

ÖREBRO LÄN I LITTERATUREN

1.

[Vid en audiens på Stockholms slott hos Carl XVI Gustaf i maj 1977 presenterade jag en Sverigekarta där alla län, landskap och orter, som då fått sina bibliografier, var snedstreckade respektive understrukna, varvid Kungen mycket riktigt kunde konstatera: ”Ja, då finns det mycket jobb kvar att göra”.

Arbetet med en bibliografi över hela Örebro län började våren 1974 då dåvarande länsbibliotekarien i Örebro K G Wirde erbjöd mig att skriva detta verk. Jag var då fullt upptagen av korrekturet på min första bok, ”Bibliographia Upsaliensis”, del 1, som utkom på sommaren nämnda år, varpå följde en del 2 år 1975 och 2 andra böcker, bl.a. om skalden Bo Setterlind. Arbetet om Örebro län som nu omsider nalkas sin fullbordan kom ut med sin första del 1981: Litteraturen om Örebro län. 1. Örebro stad, som fick en särskild presentation vid invigningen av Örebro nya länsbibliotek hösten 1981 och blev recenserad i bl.a. Örebro-Karolinaren 1982.

Nu är det alltså dags att utge den andra delen: Örebro län i övrigt (utom Örebro stad). Liksom den första delen är det Stiftelsen Saxons Närkesarkiv som är utgivare och boken kommer i dess skriftserie ”Närke” som nr VI.

Det har varit ett besvärligt och tidsödande arbete, nästan hela 10 år (1974-1984). Utom böcker och samlingsverk med excerpter ur dessa, tillkom tidskrifter, årsböcker och tidningar. Inte bara Örebro-tidningar (5 st) utan även lokaltidningar som Askersunds tidning, Karlskoga tidning (1966-70), Nora stads- och Bergslagstidning samt Bergslagsposten (Lindesberg), vilka utom Karlskoga genomgått c:a 25 tal årgångar fram till tidsgränsen 1970 och för dem som upphört dessförinnan (Askersunds och Noras) motsvarande antal år bakåt. Att endast 5 årgångar av Karlskoga tidning följts upp beror på att denna länsdel skall, vad Karlskoga bergslag beträffar, utgöra en fortsättning på A Ranius, Litteratur om Karlskoga bergslag, som sträcker sig till c:a 1965. Min bibliografi fyller ut de 5 åren till 1970 samt kompletterar med av Ranius förbisedda tidnings- och tidskriftsartiklar.

Alla typer av tidskrifter har excerperats, såväl allmänskulturella som fackliga och branschtidskrifter t.ex. Svenska Bryggareföreningens Må-

nadsblad, Svensk bageritidning, skobranschens tidskrifter (5 st) etc.

Särskilt länets publikationer som Från Bergslag och bondebygd, Örebro läns naturvårdsförenings årsskrift, årsböcker utg. av Örebro läns jaktvårdsförening, Bergslagernas jägar-gille etc, kyrkliga som Till hembygden (Strängnäs stift), ornitologiska som Meddelanden från Kvismare fågelstation, Närkes ornitologiska förening, Blad för Bergshandteringens vänner. Särskilt allmänna naturvetenskapliga publikationer har varit givande som Entomologisk tidskrift (fr 1880), Geologiska föreningens i Stockholm Förhandlingar, Ymer (geografi), Jernkontorets Annaler (fr 1816!), Fauna och Flora, Svensk botanisk tidskrift m.fl.

Den första delen om Örebro stad omfattade 334 sidor med 7 300 skriftställen, den andra blir på runt 500 sidor med 16 000 skrifter. Det blir tre register: författarregister, personregister samt ett ort- och sakregister, som upptar namn på alla enskilda djur, växter, sjukdomar, gårdar, byar, socknar etc, föreningar, institutioner, religiösa samfund, ja allt tänkbart nästan...

2.

I Örebro län ingår helt eller delvis 4 landskap och 4 stift (Strängnäs, Västerås, Karlstad och Skara) varför hänsyn till deras herdaminen och stiftspublikationer tagits. Skara stift omfattar visserligen bara socknarna Tived och Finnerödja, som ingår i Laxå kommun, och Karlstads stift, Karlskoga bergslag med Nysund, men i alla fall... Det blir retroaktivt material trots att Skara stifts socknar inkorporerades så sent som 1967. Här tas på geografiska området med all litteratur om Tiveden oavsett län eller landskap, där man inte kan skilja materialet åt. Tivedens växt- och djurvärld, sjöar, åar och bäckar går ju över alla gränser...

Allt detta material har ställts upp systematiskt efter bibliotekens klassifikationssystem, från A till Ä.

Att det finns så mycket material om Örebro län — ursprungligen 19 000 skriftställen, sedan bantat till 16 000 — beror på hängivna författare och forskare som verkat inom länets gränser, av vilka flera blivit lärda professorer och andra som tidningsmän verkat såväl i Örebro som på redaktionerna ute i länet.

Allround-författare har väl egentligen varit två: Närke-entusiasten J L Saxon och landsantikvarien Bertil Waldén. Så följer en rad specialister på sina resp. områden som professor Jöran Sahlgren, ornitologen Erik Rosenberg, entomologen Anton Jansson, geografen professor David Hannerberg, bergshistorikern Carl Sahlén osv. En grupp av dessa författare har varit lokalt verksamma, specialister på sina revir. Några

exempel må här följa från norr till söder. I Bergslagen hade vi den i höstas bortgångne Arthur Lindquist som startade Grythyttans hembygdsförening och gav ut många skrifter om sin bygd. Norabygdens store hävdtecknare var Johan Johansson i Noraskog med sin ”guldgruva” Noraskogs arkiv. I Kumla fanns två nyligen bortgångna hembygdsforskare: Nils Helander, utgivare av 50 årgångar av Kumla Julblad, samt Tage Tapper. I Pålsboda sitter fortfarande tidningsmannen och sedermera kyrkoherden Allan Thybell och i södra Närke verkade två kyrkoherdar Daniel Harbe och Bo Löwenström (båda personliga vänner till mig), som ägnade sig åt Edsbergs härads och Tivedens utforskning. I sydligaste Närke fanns tidningsmannen Joel Haugard och kyrkoherden Karl Bäckgren. Glanshammarsbygdens hävdtecknare var kyrkoherden Ivan Jäderlund och läraren Joel Wikberg. Värdefulla enstaka skrifter har vi av Jonas L:son Samzelius, bördig från Kumla, geologen J G Andersson och växtbiologen Rutger Sernander (samtliga f.ö. Örebrokarolinare).

3.

Men låtom oss titta in i detta arbete och se vad några av de olika avdelningarna har att bjuda på.

Avd. A: *Bok- och biblioteksväsen* omfattar gamla kataloger över landsbygdsbibliotek, bibliografiska skrifter och skrifter om stora boksamlare som Jacob Möhlman (1685-1761), brukspatron på Hammarby, eller landets store bibelsamlare Eskil Hellman (1890-1979) i Mullhyttan. Nils Gabriel Djurklou passerar revy och många andra. Boktryckerier, bokhandlare, bokauktionskataloger från 1833 och framåt finns här.

Avd C: *Religion* är mycket stor (1174 nr). Här speglas väckelserörelsernas Närke med församlingar, samfund och personer i religiös verksamhet. Den allra största tidningsserie jag hittat är säkerligen Johan Kvists följetong ”De andliga rörelserna i Örebro län”, som löpte i 70 nummer av Nerikes-Tidningen 1900-1902! Den handlar liksom många andra om ”Roparerörelsen” på 1840-talet. Här finns också Carl Lönroths stora arbete om ”Väckelserörelserna i Närke” (1936). Märkliga andliga personer i äldre tid var Carin Pehrsson från Hardemo på 1770-talet samt prästdottern Margareta Johansson (1618-35) om vilken själve ärkebiskop Laurentius Paulinus Gothus skrev en latinsk skrift redan 1630!

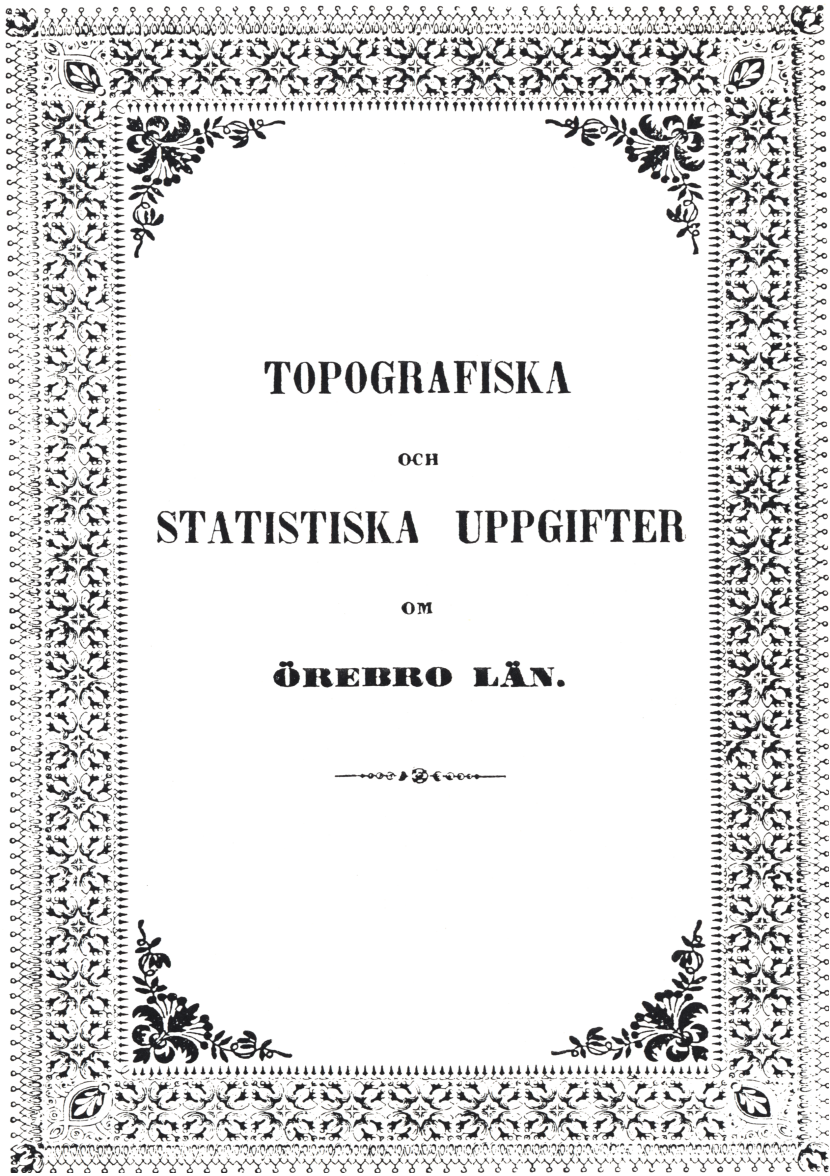
(*Commonefactio, de angelicis & pythonicis ad partitionibus*, tryckt i Strängnäs). Andra andens stormän är här med som Hans Jacob Lundborg (1825-67) i Grythyttan, Gustaf Wilhelm Muantzing (1817-70) i Viby och Axel Per Falk (1821-1904) prost i Kumla, samarbetande med patron Olof Gabriel Hedengren på Riseberga.

Under avd. I finner man de sköna konsterna: konst, arkitektur, konsthantverk, musik, teater och film. Störst är gruppen arkitektur där all litteratur om våra herresäten och kyrkor registrerats, socken- och stadsvis. Mest har det bland herresäten skrivits om Käggleholm, 32 skrifter, sedan Segersjö (22), Stjarnsund (23) och därefter Göksholm (17).

Av kyrkorna dominerar Kumla med 34 skrifter, följd av Askersunds landskyrka med 21 skrifter och Glanshammar med 13. Det är att märka att många Närkekyrkor blivit utförligt och vetenskapligt behandlade i det stora verket "Sveriges kyrkor, konsthistoriskt inventarium", särskilt de som ligger i Glanshammars och Örebro härader samt även Kumla kyrka. Bland konstnärer finns många ute i länet, och särskilda avdelningar har måleri, grafik och skulptur. Så följer musiken — främst allmogemusik, teater och även film, där lokala filminspelningar och biografier markerats. Avdelning I slutar med offentliga nöjen, cirkus o.d, så vi kan se hur folk ute i bygderna roade sig för...

Avd. L, *genealogi och biografi*: Här möter många Örebro län-släkter såväl frälse som borgerliga med ätterna Falkenberg af Bålby och af Trystorp i spetsen men även Åkerhielm (Dyltabruk-grenen), Leijonhuvud m.fl. samt åtskilliga bergsmanssläkter framlockade ur "Noraskogs arkiv". Så kommer gruppen matriklar och samlingsverk, ordnade regionsvis samt grupperade efter yrken: präster, hantverkare, industrimän, politiker m.fl. Den stora underavdelningen enskilda personer tar efter stora strykningar (2 500 togs bort) upp 920 skrifter, ungefär 600 personer. De flesta handlar, inte oväntat, om J L Saxon (39 nr), sedan följer N G Djurklou (24 nr), O G Hedengren (16), Johan Johansson i Noraskog (13), talman Gustav Sundelin i Fellingsbro (9). Sällsamma öden avspeglas i Likpredikan över Anders Appelbom (1576-1649), författad av Olaus Laurelius 1650, biskop i Västerås, och än mer gripande kyrkoherden J G Schultz "Skriftermål för dödsfången, brodermördaren Swen Swensson Lif, hållet i Grythytte kyrka den 17 juni 1819" på 8 sidor, tryckt i Göteborg 1826. Eller den orginelle amatörastronomen August Mattsson (1839-1928), "Enslingen på Bockön" (6 nr).

Men vi går vidare till avd. M, *etnografi och folklivsforskning* med folkminnesuppteckningar, skildringar av seder och bruk i Närke och Bergslagen, fester m.m. (332 nr) Så följer den största avdelningen: *Geografi*, med 3360 nr. Här är det stora materialet uppdelat i några huvudavdelningar: Örebro län allmänt, Närke, Bergslagen, Tiveden i sin helhet (123 skrifter), varefter följer länet i reselitteraturen, begynnande med Linnés "Iter ad exteros" 1734 och slutande med Karl-Axel Karlssons "Från Karlskoga till Filipstad genom 10 sjöar", 1967, summa 130 nr, varav många skrivna av utländska resenärer på färd genom länet, t.ex. fransmannen L Pingaud, *Voyages des curés de Plombières et Vielverge dans l'Allemagne du nord et en Suède pendant la révolution 1794-*

TOPOGRAFISKA
OCH
STATISTISKA UPPGIFTER
OM
ÖREBRO LÄN.

*En av de tusentals skrifter som förtecknats i länsbibliografin.
— Så här dekorativa omslag tryckte man 1844.*

1795, tryckt så sent som 1890 i Bulletin d'histoire & archéologie religieuses du diocèse de Dijon.

Vår fransman besökte dock inom länet blott Skogaholm dessa revolutionsår. 1817-18 gjorde en tysk F W von Schubert sin "Reise durch das westliche Schweden — — oder durch Nerike", varvid han studerade Bergslagen (Kopparberg, Hällefors, Grythyttan) och Närke. Först 1860 synes en engelsman ha observerat vårt Närke, H Marryat i One year in Sweden, tr i London 1862. Han gjorde besök på Riseberga och for över Hjälmaren. Av stora moderna ortsmonografier intar naturligt nog "Kumlabygden. Fortid. Nutid. Framtid" i 4 digra volymer 1961-74 en rangplats, även om materialet svällt över alla bräddar och blivit digra avhandlingar, författade av professorer och andra lärda.

Den näst största av alla avdelningar är *Ekonomi och näringsväsen* med 2 555 nr. Det handlar här om så vitt spridda saker som nationalekonomi, företagsekonomi, hushåll, lantbruk och trädgårdsskötsel, skogsvård, jakt och fiske, handel och marknader med de stora marknaderna i Edsbergs Sanna, Tomta i Hallsberg, marknader i Nora och Linde m.fl. orter. Hit hör även hotell och restauranger, och så den stora underavdelningen Särsk. företag och industrier, med drygt 1 300 nr, alfabetiskt uppställd och därför begynnande med Adlers mode (1931) i Kopparberg och slutande med Östra Lerbäckes mejeriförening och "7 skomakare" i Kumla (siffror kommer alltid sist).

I avd. *Naturvetenskap*, med underavdeln. som meteorologi, finner man originella skrifter som A Thybells "Snövintern 1877 då korna utfodrades med halmtak" och E Sahlbergs "När skydraget gick fram över Hesseberg och jämnade husen med marken", vilket hände i Hallsbergstrakten 1875. Vi har haft jordbävningar också i Närke, t.ex. 1877, 1879, 1901, 1903, ja i Askersundstrakten redan 1714 och 1716, vilket R Kjelléns skrift "Bidrag till Sveriges endogena geografi" meddelar 1903.

Särskilt stor är avdeln. *Geologi och mineralogi*, med drygt 270 skrifter, där särskilt Grythyttans många gruvor varit en "guldgruva" för våra flitiga geologer! Så kommer *Biologi, Botanik och Zoologi*, där våra lokala naturforskare, Edvard Broddeson (karrollärare), Anton Jansson och Erik Rosenberg berikat min bok med många uppsatser och böcker, "Oset och Kvismaren" och vad de nu heter.

Så slutar bibliografin med Ä: *Tidningar*, börjande med Askersunds Tidning, under olika namn från 1857 till 1960, drygt 100 år. Grythytte och Hällefors Tidning 1885-1932, delvis inbyggd i Nora stads- och bergslags tidning 1866-1964 och Bergslags-Posten, grundad 1892 och ännu i full fart som daglig tidning.

Totalt blir denna nu redovisade volym på 16 270 skrifter och lägger man till A Ranius Karlskoga-bibliografi på 2 500 nr och del 1 av min

bok på 7 300 nr, så kommer man upp till totalt för hela Örebro län: 26 070 skriftställen, den hittills största svenska länsbibliografin.

4.

Till sist några personliga rader: Lönar sig detta drygt 10-åriga arbete på något sätt? Vid dess början fick jag ett engångsanslag på c:a 8 000 kr, räknat på en timlön av 10 kr. Det räckte ej långt. Enbart att gå igenom Nerikes Allehandas årgångar 1843-1970 tog över ett år! Utgifter, bekymmer, resor och besvär. Inget tantième för del 1 av Litteratur om Örebro län har följt. Ideellt sett kan det nog löna sig. För mitt arbete om Uppsala, Bibliographia Upsaliensis (1-2, 1974-75) erhöll jag för några år sen Uppsala kommuns förtjänstmedalj i guld, för arbetet med lokaltidningarna i Lindesberg, Karlskoga och Askersund kom från Örebro läns landstings kulturpott ett anslag motsvarande två månadslöner... Arbetet har dock fört med sig vänskap och personligt umgänge med länets hembygdsforskare och eldsjälur som Arthur Lindqvist i Grythyttan och Tage Tapper i Kumla. Återstår dock vissheten att verket har framtiden för sig. En bibliografi av denna typ kan aldrig bli föråldrad, den sträcker sig från äldre tider (1600-talet) till 1970 i tiden och det enda som tillkommer är att man upptäcker mer material både till länets och Örebro stads litteratur.

Eftersom kraftig gallring skett i denna volym av framför allt biografiskt material, kommer ett intakt exemplar med över 19 000 skrifter (om länet och supplement till Örebro stad) att finnas tillgängligt i manuskript på Örebro stadsbibliotek.

En bok som denna och liknande är tidlös och det är min förhoppning att dess värde skall sträcka sig långt fram i tiden.

Jag började denna uppsats med Carl XVI Gustaf — som när detta skrives, sällsamt nog befinner sig på Hindersmässan i Örebro. Logiken och tiden kräver att den slutar med dottern Victoria: dessa böcker om Örebro län har värde och aktualitet långt in i hennes regering på 2000-talet, särskilt som den lilla hertiginnan av Västergötland här dels kan få reda på var hon kan läsa om sin far som jägare i Kloten och Grönbo revir i Örebro län på 1960-talet, dels kan få kännedom om litteraturen om de tvenne västgötasocknarna Finnerödja och Tived med den nya nationalparken Tiveden, som hennes far invigde i juni 1983. Och hennes bror Carl Philip, hertigen av Värmland, kanske en gång får intresse för avsnittet om det värmländska Karlskoga Bergslag... Men inte bara kungabarn. Det är framför allt till invånarna i Örebro län i nutid och framtid verket vänder sig — det kan ge uppslag till släkt- och hembygdsforsk-

ning vad det tryckta materialet beträffar — och hit räknas naturligtvis också alla födda inom länet men som fått sin verksamhet förlagd på annan ort inom eller utom Sverige.

Hallstahammar Karl-dagen 28 januari 1984.

BÖRJE TEJLER

Blå kalender

Örebro läns författarsällskap ger då och då ut en publikation, som efter färgen på omslaget kallas Blå Kalender — blå också som de Blå bergen och med en aning blått dessutom av romantikens Blaue Blume... Den senast utgivna kalendern är nr XI i serien, och Författarsällskapets ombud Erik Gösta Elf ser gärna att denna bok får litet reklam i vår årsskrift. Ja, varför inte?

Blå kalender XI innehåller korta karakteristiker av bortgångna författare från Örebro län, alltifrån Lars Wivallius till den nyligen avlidne Helmer Linderholm. Författare ger här sin syn på sina föregångare. Det är väl ”Författarnas litteraturhistoria” som varit den närmaste förebilden.

”Urvalet är brokigt och ändå långt ifrån heltäckande”, säger man i inledningen, men kalendern erbjuder på sina 120 sidor en hel del läsning av intresse. Läs t. ex. det roande, av Clas Thor författade kapitlet om J. L. Saxon, den framgångsrike förläggaren m.m., han som sägs ha haft till valspråk ”Känner du ej forntiden, förstår du ej nutiden och kan du ej bygga framtiden” och som också talade varmt om värdet av att stå i handelsbod...

Kalenderns innehåll är detta:

Lars Wivallius-äventyrare och poet av Margit Palmaer-Waldén
Brev till Frans Mikael Franzén av Helmer Furuholm
Skolfrökens hemlighet av Margit Palmaer-Waldén
Bernhard Elis Malmström av Erik Gösta Elf
Heidenstam och sommaren av Nils-Peter Eckerbom
Saxon - mannen från slätten av Clas Thor
Jeremias i Tröslösa av Margit Palmaer-Waldén
Får han heta Hjalmar Bergman? av Carl Olof Bergström
Ingemar Hasselblad av Helmer Linderholm
Stellan Mörner av Carl Olof Bergström
Sten Hagliden - från Rastgård till Utmarks av Harald Forss
Anteckningar kring Sten Haglidens diktning av Sten Wistrand
Folke Dahlberg - Stora Röknen och Paradiset av Larry Sährendal
I balkongvidets skugga. Helmer Linderholm in memoriam av Maj-Lenah Lindkvist

Den här boken kan beställas genom förf. Erik Gösta Elf, Slussg. 22, Örebro. Om 30 kronor insättes på dennes postgiro nr 86 25 79 - 0, kommer boken som ett brev på posten.

Från vår skola

Var och en som kommer till Oberammergau under tiden för uppförandet av de stora passionsspelen, slås av hur de sätter sin prägel på hela samhället: allting kretsar omkring föreställningarna, och de medverkande syns överallt i det dagliga livet, lätt igenkännliga genom den hår- och skäggväxt de odlat för rollens skull.

På försommaren 1983 kunde det hända i Örebro att tankarna gick till den märkliga bayerska bergsbyn och dess dramatiska lidelse. På den plats som har fått namnet Wadköping, uppfördes Hjalmar Bergmans Markurells som friluftsskådespel med många medverkande som alla var amatörer och verksamma på olika håll i samhället. Så kunde man vid denna tid se fru Markurells röda hår fladdra genom staden i cykelfart, och den som vandrade Drottninggatan fram, möttes plötsligt av den mångsysslande värdshusvärdens bistra hakskägg.

Men Markurells är bara en del av det teaterliv som har utvecklats i Örebro på senaste tiden. Tillresta journalister häpnar över de många föreställningarna - på två teatrar, på Slottet, på Stora holmen, i ett garage m m - och över de höga publiksiffrorna. Det verkar som om en i många årtionden tillbakahållen teaterlidelse har släppts lös. Örebro har med ett slag blivit en ledande teaterstad - en lycka att glädjas åt så länge den varar.

Självfallet innebär detta inte att hela samhället är uppdelat mellan gycklare och deras åskådare. I vardags- och arbetslivet märks inte mycket av det dramatiska uppsvinget. Men i skolans värld har det onekligen satt sina spår. Initiativtagaren till friluftsförandet av Markurells, Henrik Malmesgård, var lärare i dramatik vid Karolinska skolan. Anita König som utförde fru Markurells roll, är under vårterminen 1984 knuten till skolan. Och den av skolans svensklärare som i sin ungdom av eleverna fick det stolta namnet Generalen, utogs utan samband med detta till general Löwens roll som han gestaltade med pondus och emfas.

Givetvis medverkade flera av skolans elever i Markurells. Detsamma skedde i länsteaterchefen Georg Malvius' stora uppsättningar av Man-

nen från La Mancha (musicalen om Don Quijote) och av Romeo och Julia. I slutet på vårterminen uppförde en elevgrupp under Henrik Malmesgårds ledning Fernando Arrabals Picknick på slagfältet. Under höstterminen 1983 vanns första priset i den franska kulturveckans skoltävling av fyra karolinare som spelade scener ur Jean-Paul Sartres La putain respectueuse. Och under vinterlovet 1984 medverkade två elever i den ensemble som kallade sig Ett rasande teatersällskap och på en improviserad scen i Örebro Teater mycket framgångsrikt uppförde en bearbetning av Friedrich Blichners Woyzeck.

Som framgår av en annan uppsats i denna skrift, har också det dramatiska intresset i viss mån styrt den omvandling som aulan genomgått. Den 19 september, på hundraårsdagen av Hjalmar Bergmans födelse, hade den kommit så långt, att salen åter kunde tas i bruk, vilket skedde i samband med det föredrag av professor Örjan Lindberger som också åter-

Från föreställningen "La putain respectueuse" (Sartre) 1983

ges i årsskriften. Ytterligare en väsentlig ombyggnad har slutförts. Institutionen för musik har flyttats till Stallet, där en lärosal och tre grupprum har inretts, delvis med tanke på ämnets nya arbetsformer. Den gamla musiksalen tre trappor upp i Huvudbyggnaden har gjorts om till ett bildvisningsrum, ”Karrografen”, för film- och videoåtergivning med modern utrustning. Under vårterminen 1984 målas trapphus, lärosalar och lärarrum i Sibirien. Nämnas kan också att skolans samlingar av äldre böcker har fått sin plats i ett (larmutrustat) rum i Sibirien. Till dem skall under vårterminen fogas ett par andra samlingar: av fotografier sedan 100 år tillbaka, av tidningsurklipp från de senaste tjugo åren, av elevtidningar, avslutningsprogram och andra trycksaker.

Er given plats i samlingarna har den uppsats över ämnet ”Mer industri och fler jobb — men hur?” med vilken Grim Berglund N 3 A i maj 1983 tilldelades första pris i Sveriges industriförbunds uppsatstävling. Vid SM i konstsim fick Eva Johnsson, H 1, vid samma tid en silvermedalj. Ett elevstipendium Till Hjalmar Bergmans minne gick till Francisco Vargas Léon som var elev vid skolans grafiska utbildning, för hans produktion av konstnärligt högtstående oljemålningar.

Läsårsavslutningen 1983 skilde sig från andra därigenom att den kom att innefatta firandet av en students 70-årsjubileum: Karl S. Karlsson, mera känd som signaturen KåKå i Nerikes Allehanda, hyllades för den examen han avlade nästan samma dag som Johan Markurell och Louis de Lorche i en icke okänd roman, även dramatiserad och spelad. Vid samma tillfälle uttalades skolans tack till adjunkten Sven Bengtsson som avgick med pension efter 70 terminers tjänstgöring vid skolan, och han prisades med värme för sin kunniga undervisning i engelska och franska, sitt arbete som facklig förtroendeman och inte minst för den trivsel som han i alla sammanhang spritt omkring sig.

Två andra ordinarie lärare lämnade skolan den 1 juli 1983, nämligen lektorn Synnöve Clason och adjunkten Ingrid Björkman, vilka utnämnts till lektorer på andra orter. Båda hade under en stor del av sin tid vid Karolinska skolan varit tjänstlediga för vetenskapligt arbete, men de hade också hunnit med att strö goda undervisningsuppslag omkring sig och skaffa sig vänner för livet bland personal och elever.

Tiderna för läsåret 1983/84 är: höstterminen mellan den 18 augusti och den 22 december, vårterminen mellan den 9 januari och den 10 juni. Vid föräldraföreningens årsmöte den 1 februari var ämnet för paneldebatten: Studier och arbete utomlands. Den ordförande som då avgick, hade lett föreningens arbete i inte mindre än sju år, vilket är mycket märkligt

i en skola med högst treåriga linjer. Men med tre barn i de rätta åldrarna kunde kyrkoherden Karl-Erik Garlov inneha uppdraget under denna långa tid. Med sin samarbetsvilja, sina självfallna ledaregenskaper och sin inlevelse i skolans värld har han gjort en insats av oskattbart värde!

Vid början av 1984 miste skolan sin fastighetsförvaltare, ingenjören Göte Pettersson, som i tre år lett den stora upprustningen av Huvudbyggnaden, Gymnastikbyggnaden, Nybyggnaden, Stugan och Stallet. När han nu har fått andra uppgifter inom fastighetsnämnden, går ett stort tack till honom för den omsorg och handlingskraft, uppslagsrikedom och sakkunskap han har visat i sitt arbete för Karolinska skolan.

Vid slutet av vårterminen 1984 kommer skolans organisation att ändras på det sättet att specialkurserna för grafisk utbildning och grundläggande konstnärlig utbildning, vilka båda har sina lokaler i Oscariabyggnaden vid Fabriksgatan, överförs till Virginska skolan som har en stor del av sin verksamhet förlagd dit. Uppföljningsorganisationen som under detta år har haft lokaler i Oscaria, kommer däremot att flytta till fastigheten Slottsgatan 19, alltså till omedelbart grannskap av skolans huvuddel.

Från den 1 juli 1984 väntar en ny roll på General Löwens förut omnämnde uttolkare: till Karolinska skolans rektor från detta datum har förordnats Pereric Boström. Ut i kulissen träder den som här underskriver sin tjugooandra och sista årskrönika med en oläslig namnteckning vilken av välvilliga sättere brukar tolkas som

Carl Olof Bergström

Innehåll

<i>Per Tegner</i> , REKTORSSKIFTE.....	5
<i>Per Tegner</i> , Redaktörens rader.....	7
<i>Örjan Lindberger</i> , HJALMAR BERGMAN.....	10
<i>Per Tegner och Jan Mårtenson</i> , URBAN URSING till minne.....	15
<i>Carl Olof Bergström</i> , Tre rektorer.....	18
<i>Carl Olof Bergström</i> , Från bönsal till aula.....	21
<i>Börje Teijler</i> , ÖREBRO LÄN I LITTERATUREN.....	25
Blå kalender.....	33
<i>Carl Olof Bergström</i> , Från vår skola.....	34

Årsskriftens adress: P. Tegner, Agnegatan 31, 112 29 Stockholm